

„ARS” ȘI „PERENNITAS” ÎN CONCEPȚIA LUI OVIDIU

Prin opera lui Ovidiu, poezia latină iese din sfera clasicismului tradițional, găsindu-și noi căi de afirmare. Ovidiu este „un spirit cu totul modern, un adevărat talent citadin”¹.

Noul făgaș literar fusese deschis deja cu cîtva timp înainte de către Catul, exponentul „neotericilor” al „înnoitorilor”, poet care-l va influența într-o anumită măsură pe Ovidiu. Ca și Catul, Ovidiu cultivă cu predilecție o poezie directă, legată de contingent, de realitatea imediată și mai puțin o poezie tradițional-solemnă sau abstractă, conceptuală.

Fără să fi scris ca Horațiu o „Ars poetica”, fără să fi avut preocupări speciale pentru teorie literară sau estetică, Ovidiu a presărat totuși în scrierile sale idei prețioase de poetică, de stilistică, de psihologia artei, făcînd reflecții asupra actului de creație, asupra genezei unei opere literare.

Considerațiile asupra artei abundă în opera de tinerețe „Amores” și, mai ales, în opera din exil : „Tristia” și „Ex Ponto”.

Termenul „ars” apare frecvent la Ovidiu, în diferite accepțiuni. „Putem spune că *ars*, acest termen prin excelență ovidian, polivalent, de o poli-semie impresionantă în opera poetului latin, inaugurează în sens artistic, prin Ovidiu – o adevărată „tehnologie” în planul inventivității umane”².

„Ars” are la Ovidiu sensul de „îndemînare, măiestrie” și, mai ales, „meșteșug”. Termenul poate fi identificat cu grecescul „τέχνη”³, așa cum apare în „Poetica” lui Aristotel, cu sensul de „practică artistică”, opunîndu-se lui „φύσις” – „înzestrare firească, naturală”.

¹ E. Nageotte „Ovide. Sa vie, ses oeuvres”, Paris, Librairie du Collège de France, 1872, p. 43

² Gr. Tănăsescu – prefață la Ovidiu „Arta iubirii”, Editura Minerva, București, 1977, p. VII.

³ Περὶ ποιητικῆς, VIII, 20

Poetul latin face o netă distincție între „ars” și „ingenium”. „Ingenium” apare la Ovidiu cu sensul de „predispoziție artistică înăscută, talent”, pe cînd „ars” apare mai ales cu sensul de „meșteșug” :

„Battiades semper toto cantabitur orbe ;
Quamvis ingenio, non valet ; arte valet”⁴.
(Fiul lui Battus va fi pe tot globul cinstit de asemeni,
Nu prin talent, ci mai mult, prin meșteșug strălucit).

Este interesant de remarcat faptul că poetul pune mai presus de „talent” și „meșteșug” viața, trăirile autentice, considerînd că sentimentele profunde se pot înfățișa sub o formă nudă, fără artificii, fără podoabe artistice inutile :

„Non haec ingenio, non haec componimus arte.
Materia est propriis ingeniosa malis”⁵.
(Nici un talent nu este în ele, nici o artă,
Ci propria-mi durere insuflă al meu cînt.)

Ovidiu dezvoltă ideea spontaneității actului de creație, ca rezultat al înzestrării naturale, al predispoziției artistice înăscute :

„Scribere conabar verba soluta modis.
Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
Et quod tentabam dicere, versus erat”⁶.
(Cercam să scriu acuma cuvinte-n slobod mers,
Dar ele pe-o măsură veneau să se așeze :
Ce încercam a scrie era îndată vers !).

Legată de ideea spontaneității, apare și concepția ovidiană a artei ca joc (ars-lusus), după cum și iubirea capătă la el caracterul de joc (amor-lusus) :

„Ipse ego vos habui faciles in amore ministros,
Cum lusit numeris prima iuventa suis”⁷.
(Insumi în dragoste eu v-am avut slujbași de credință,
Cînd tinerețea-mi dintii joaca în ritm își făcu).

Acest aspect ludic al artei este cultivat pentru prima dată în poezia latină de către Catul, fiind preluat apoi de către Ovidiu. În epigrama adresată prietenului său, poetul Licinius Calvus, Catul consideră versurile drept un simplu divertisment, un joc, însoțitor al vinului și veseliei⁸.

Dincolo de aspectul ludic al creației, Ovidiu nu exclude ideea elaburării îndelungate, trudnice, ci, dimpotrivă, acordă o mare importanță șlefuirii, cizelării materialului poetic brut. Poetul ne introduce în repetate rînduri în laboratorul său de creație, arătînd truda sa de meșteșugar al versului. Ideea necesității exigenței artistice, aspirația spre perfecțiune îl preocupă mereu, în toate etapele sale de creație. Imperfecțiunea unor

⁴ Amores, I, 15, v. 13-14

⁵ Tristia, V, 1, v. 27-28

⁶ Ibidem, IV, 10, v. 24-26

⁷ Fasti, II, v. 5-6

⁸ Carmina, L, v. 1-6

versuri ale sale, neputința de a le șlefui „summa manu”, datorită condițiilor grele ale exilului, îi provoacă o mare amărăciune :

„Illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
Certius a summa nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi pervenit in ora”⁹.
(Eu le-aș fi dat și lustru, de nu pieream, și ele
Ar fi putut să aibă un nume mai vestit.
Acuma, fără lustru au fost la lume date).

Aceeași idee a necesității exigenței artistice o întâlnim la Horațiu, în „Ars poetica”, atunci când vorbește de „truda zăbavnică a șlefuirii” (limae labor et mora)¹⁰.

Tot în sfera ideii necesității exigenței artistice, a perfecțiunii formei, se înscriu preocupările lui Ovidiu pentru problemele versificației. Fiind un „abil versificator”, „un bun meșteșugar”, așa cum îl caracterizează Emile Ripert¹¹, poetul este preocupat în permanență de problemele metricii și prozodiei, arătându-și preferința pentru distihul elegiac :

„Carminis hoc ipsum genus impar : sed tamen apte
lungitur herous cum brevior modo”¹² ;
„Sex mihi surgat opus numeris : in quinque residat”¹³.
(Și-aceste stihuri, chiar nu-s de-o lungime și ce
plăcut, totuși,
Sună eroicul vers când e urmat de cel scurt ;
Șase picioare începă-mi poemul iar cinci să-l încheie).

Intr-una din scrisorile din exil¹⁴, adresându-se lui Tuticanus, poetul intră în detalii de prozodie, analizând problema silabelor lungi și a celor scurte, raportul dintre ele.

Intr-o altă elegie, Ovidiu arată miportanța exercițiului poetic, a practicii artistice neîntrerupte pentru păstrarea îndemnării în versificație :

„Et mihi, si quis erat ducendi carminis usus,
Deficit, estque minor factus inerte situ”¹⁵.
(Și eu dacă la versuri avui vreo-ndeminare,
Nemaiscriind nimica, de scris m-am dezvoltat).

Potrivit concepției poetului arta cere echilibru sufletesc, seninătate :

„Carmina proveniunt animo deducta sereno :
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.

⁹ Tristia, III, 14, v. 21-23

¹⁰ Ars poetica, v. 291

¹¹ E. Ripert „Ovide, poète de l'amour, des dieux et de l'exil”, Librairie Armand Colin, Paris, 1921, p. 97, 137

¹² Amores, II, 17, v. 21-22

¹³ Ibidem, I, 1, v. 27

¹⁴ Ex Ponto, IV, 12, v. 5-14

¹⁵ Ibidem, I, 5, v. 7-8

Carmina secessum scribentis et otia quaerunt :

Me mare, me venti, me fera iactat hiems" ¹⁶.

(Senin când e la suflet, atunci poetul cîntă :

Pe sufletul meu însă nori negri s-au lăsat.

Singurătate cere și tihnă poezia :

Pe mine mă aruncă furtunile pe mări).

În unele versuri, Ovidiu consideră că prin artă poetul se depersonalizează, își depășește condiția umană, aspirînd spre sublim :

„Sic, ubi mota calent viridi mea pectora thyrsos,

Altior humano spiritus ille malo" ¹⁷.

(Așa și eu, în focul avîntului poetic,

Mă-nalț mai sus cu mintea de răul omenesc).

Poeziile lui Ovidiu se caracterizează prin rafinament, prin plasticitatea imaginilor artistice. Poetul cultivă frumosul, sculpturalul, ajungînd la o adevărată „religie a frumuseții" ¹⁸. El poate fi considerat un parnasian „avant la lettre". Poetul contemplă cu un ochi de estetic formele umane armonioase, sculpturale. „Dacă Virgiliu lucrează după natură (...), Ovidiu lucrează după operele artiștilor timpului său" ¹⁹.

Poetul dezvoltă ideea creației ca formă supremă de manifestare a spiritului uman. În „Metamorfoze" întîlnim mitul creatorului, îndrăgostit de propria lui operă. Creația sa este atît de desăvîrșită, încît reușește să se substituie realității vii omenești :

Interea niveum mira feliciter arte

Sculpsit ebur ; formamque dedit, qua femina nasci

Nulla potest : operisque sui concepit amorem.

Virginis est verae facies : quam vivere credas,

Et, si non obstet reverentia velle moveri.

Ars adeo latet arte sua ; miratur et haurit

Pectore Pygmalion simulati corporis ignes" ²⁰.

(...Avînd minunată-îscușință,

El a cioplit într-un fildeș ca neaua un trup de femeie,

Cum n-a născut nicicînd firea așa de frumoasă ; pe dată

Se-ndrăgosti de lucrarea miinilor sale ; o fecioară

Pare aieva ; ai crede că-i vie, că-ar vrea să se miște,

Dacă sfiala n-ar ține-o pe loc ; într-atît meșteșugul

Prin meșteșugu-i se-ascunde ; cu drag o privește și-l arde

Dragoste pentru un trup plăsmuit...)

În versurile acestea, Ovidiu accentuează asupra ideii de „iscușință", de „meșteșug artistic" remarcabil („mira ars"), condiție sine qua non a crea-

¹⁶ Tristia, I, 1, v. 39-42

¹⁷ Ibidem, IV, 1, v. 43-44

¹⁸ E. Ripert, op. cit., p. 106

¹⁹ Ibidem, p. 112

²⁰ Metamorphoses, X, v. 246-253

torului pentru realizarea unei opere desăvârșite, durabile. În fragmentul de mai sus transpare teoria aristotelică a „mimesis”-ului, a reflectării fidele a realității, prezentă și în „Arta poetică” horatiană.

Ovidiu dezvoltă în versurile sale și ideea finalității artei, a sensului ei social. „Urmînd pilda lui Lucrețiu, Virgiliu și Horațiu, poetul nostru relevă în multe locuri din *Amoruri*, *Arta iubirii*, din *Faste*, ca și din *Triste* și *Pon-tice* puterea cîntului, a poeziei, ca factor civilizator, specific omului”²¹:

„Adde, quod ingenuas didicisse fideliter artes,
Emollit mores, nec sinit esse ferox”²²
(Mai pune-apoi și asta că artele frumoase
A’ omului năravuri barbare le-mblinzesc).

Arta îi umanizează, îi transformă pe oameni. Această idee o întîlnim și la Cicero, în „Pro Archia poeta”²³.

Ovidiu crede în puterea nemărginită a artei, în efectul ei miraculos asupra ființei umane. Cîntecul, poezia îi însoțesc pe oameni în momentele esențiale ale vieții, le ușurează munca și le alină suferința :

„Exsul eram : requiesque mihi non fama petita est :
Mens intenta suis ne foret usque malis.
Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocili numero cum grave mollit opus.
Cantet et innitens limosae pronus arenae
Adverso tardam qui trahit amne ratem.
Quique refert pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa brachia versat aqua”²⁴.
(Nu gloria o caut : am vrut să uit durerea,
Să nu mai fiu cu gîndul la chinul meu cel greu.
Și sclavul care sapă cu lanțuri la picioare
Prin cîntec mai ușoară își face munca sa.
Asemenea luntrașul care-ndoit de șale
Prin mîl, în susul apei, își trage luntrea sa,
Și tot așa năierul ce bate apa mării,
Trăgînd cu-a sale brațe lopețile spre el).

Nu întîmplător, în „Metamorfoze”, poetul acordă un important spațiu figurii lui Orfeu, ca simbol al artei, al puterii eide a transfigura totul în jur.

Sensul, finalitatea artei sint legate în opera ovidiană de noțiunea de glorie, de durabilitate. Așa cum afirmă G. Călinescu, „Ovidiu făcea teoria romantică a geniului, opunînd gloriei militare, aceea a operei culturale”²⁵.

²¹ Gr. Tănăsescu, op. cit., p. XII

²² Ex Ponto, II, 9, v. 47-48

²³ Pro Archia poeta, passim

²⁴ Tristia, IV, 1, v. 3-10

²⁵ G. Călinescu, *Ovidiu poetul*, în *Publius Ovidius Naso*, Editura Academiei R.P.R., București, 1957, p. 24

Pornind de la acel „exegi monumentum” horatian, Ovidiu își afirmă cu tărie conștiința valorii operei sale, crezând în perenitatea ei :

„Iamque opus exegi, puod nec lovis ira nec ignis.
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas”²⁶.
(Am încheiat o lucrare pe care minia lui Joe,
Focul sau fierul sau timpul cel lacom n-o pot nimici).

„Fama et gloria” reprezintă coordonate esențiale ale concepției ovidiene despre destinul poeziei și al poetului.

Ovidiu consideră aspirația spre glorie drept factor stimulator, catalizator al energiilor creatoare de care dispune un veritabil poet :

„Denique non parvas animo dat gloria vires,
Et fecunda facit pectora laudis amor.
Nominis et famae quondam fulgore trahebar,
Dum tulit antennas aura fecunda meas”²⁷.
(Poetului, pe urmă, și gloria-i dă pînteni,
Și lauda îi face talentul mai fecund :
Dus mă lăsam eu însumi de-a faimei strălucire,
Cît timp un vînt prielnic vîntrelele mi-a dus).

Poetul este obsedat, ca și Horațiu, de ideea dănuirii sale după moarte. Horațianul „non omnis moriar” devine un fapt-motiv al multora dintre elegiile sale :

„Ergo etiam, cum me supremus adederit ignis,
Vivam, parsque mei multa superstes erit”²⁸.
(Astfel, chiar cînd voi fi mistuit de văpaia din urmă,
Voi mai trăi, dănuind în ce-am avut eu mai bun).

Poetul consideră că renumele și faima (nomen honosque) sînt nepieritoare, spre deosebire de „corpora”, care sînt supuse pieirii.

Aceași idee revine în emoționanta elegie²⁹ în care, adresîndu-se Perillei, o îndeamnă să cultive mai departe poezia, să se dedice artei, care este mai trainică decît frumusețea și decît soarta omenească, supraviețuind acestora.

Arta este deci, potrivit concepției lui Ovidiu, rațiunea supremă a existenței, principiu și finalitate a vieții, factor civilizator, esență și condiție umană. Arta adevărată este durabilă, perenă, are tendința de universalitate, de extensiune în timp și în spațiu, fiind purtătoare a unor valori autentice, general-umane.

²⁶ Metamorphoses, XV, v. 871-872

²⁷ Tristia, V, 12, v. 37-40

²⁸ Amores, I, 15, v. 41-42

²⁹ Tristia, III, 7

RESUME

„ARS“ ET „PERENNITAS“ DANS LA CONCEPTION D'OVIDE

L'ouvrage cherche à définir la conception artistique ovidienne, ses considérations relatives à l'acte de création, à l'art poétique. Sans avoir des préoccupations particulières pour la poétique, ainsi qu'on rencontre chez Horace, Ovide a parsemé dans son oeuvre, surtout dans les élégies de l'exil – „Tristia“ et „Ex Ponto“, des idées précieuses de poétique, de psychologie de l'art. Le poète fait distinction entre „ars“ („travail artisanal“) et „ingenium“ („prédisposition artistique innée, talent“). Ovide développe l'idée de la finalité de l'art, de son rôle social.

Dans la dernière partie de l'ouvrage, on définit la conception ovidienne relative à la durabilité de l'art, à la pérennité de son oeuvre.